

STUDIJE

BIBLIJSKA TEOLOGIJA POMIRENJA U SUVREMENOM KONTEKSTU

Tomislav Pervan

1. POMAK U POIMANJU SAKRAMENTA POKORE

Pri pomnijem čitanju crkvenih dokumenata i pastoralnih naputaka u vezi s novim obrednikom „Red pokore”¹ lako se uočava pomak naglasaka. Upada u oči pojam „pomirenja” i „pomiriti”. On dolazi u neposrednoj vezi s pojmom obraćenja i obnove, pokore i ispovijedi. Već dekret Svetoga zbora za bogoštovlje započinje riječima: „Pomirenje Boga i ljudi izvršio je Gospodin naš Isus Krist otajstvom svoje smrti i uskrsnuća (usp. Rim 5,10). A Gospodin je službu pomirenja povjerio u Crkvi apostolima (2 Kor 5, 18 sl). A crkva je vrši donoseći ljudima sretnu blagovijest o spasenju i krsteći vodom i Duhom Svetim. (usp. Mt 28,19)”² U obredu pokore uočava se i jedan bitan obrat u odnosu na dosadašnju praksu sakramenta ispovijedi. Naime, naglasak se stavlja na pomirenje, a to je uočljivo i u naslovima pojedinih poglavlja (Otajstvo pomirenja u povijesti spasenja – str. 7; Pomirenje pokornika u životu Crkve – str. 8; Službe i službenici u pomirenju pokornika – str. 12; Red pomirenja pojedinih pokornika – str. 14 itd). Zatim i sama formula odrješenja sadržava u

svojemu središnjem izričaju misao pomirenja koje je izvršio Bog u Isusu Kristu. Pomak s „pokore” i „ispovijedi” prema pomirenju očit je makar se iz uvida u teologiju Starog i Novog zavjeta ne bi moglo reći da je u djelu otkupljenja te u nauci o otkupljenju pomirenje u središnjem planu.

2. PROBLEMATIKA DOSADAŠNJE ISPOVJEDNE PRAKSE

Ovdje možemo samo sažeto iznijeti neke probleme koji su vezani uz sakrament pokore u dosadašnjoj praksi. U crkvenoj praksi pomirenje nije igralo neku značajniju ulogu. H. Vorgrimler kaže na jednom mjestu dosta kritički da je Crkva redovito podlijeerala opasnosti te je od poruke pomirenja stvarala poruku o snošljivosti i pomirljivosti. I on se pita ne služi li i nije li služio sakrament pokore i pomirenja u Crkvi kao alibi za nijekanje ili okljaštrivanje revolucionarne i preobražajne snage same Isu-

¹ Rimski obrednik: Red pokore, KS, Zagreb, 1975.

² Red pokore, str. 5

sove poruke. Sakramentat kao sredstvo u rukama Crkve može doživjeti svoju frustraciju. Može ga se obeskreppljivati i time demantirati nutarnji potencijal biblijske poruke koji je sadržan u svakom sakramentu kao jednome od životnih čvorišta. Posljedica toga jest da je sakramentat pomirenja u Crkvi često nedjelotvoran pri humanizaciji svijeta koja se traži poglavito od kršćana. K tome taj je sakramentat zbog stoljetne prakse „privatne ispovijedi” potisnuo sve konflikte i grijeh u čovjekovo intimno područje i prošlost sa snažnim usredištenjem grijeha i krivnje na područje seksualnosti te se stoga taj sakramentat danas ili odbacuje kao irelevantan, ili je pak, s druge strane, mnogim praktičnim vjericima terapija za psihičko smirivanje, kotačić u čovjekovim mehanizmima ispričavanja. Koncentracija crkvenoga morala i ispovjedne prakse na područje seksualnosti ne samo da je odvrćala pogled s konkretnih konflikata u makrostrukтури Crkve i društva, već je bila usmjerena na stabilizaciju crkvene vlasti, preuzimajući domenu nad čovjekovom savješću i intimnom sferom čovjekova života.³ Crkva – i sama grešna i grešnica – često puta je bila zapreka na putu pomirenja. Jer ako želimo teološki govoriti o povijesti, nauci i praksi sakramentalnog pomirenja, onda se mora govoriti i o grešnosti Crkve. Ne smije se nju nedopušteno hipostatizirati, stvarati od nje nekakav čisti destilat kojega nije bilo nigdje u povijesti Crkve.

Napomenuli smo da je pojmom „pomirenja” učinjen određen pomak u poimanju sakramentalne pokore. Ako je dopušteno reći da su obraćenje, ispovijed i pokora s kajanjem čini ljudskoga grešnog subjekta, onda pojam pomirenja naglašava drugi vid stvarnosti, božansku aktivnost koja donosi sa sobom preobrazbu čovjekova subjekta, obnovu čovjeka, „novo stvorenje”. Bog je tu glavni činitelj; on je milosrdni Otac koji radosno ide u susret pokajniku.

S druge pak strane nemoguće je govoriti o biblijskom vidu pomirenja a ne dotaknuti se drugih dimenzija čovjekova bića i egzistencije. Tu se prvenstveno nameće problem grijeha i krivnje, osobne, kolektivne ili naslijeđene,

problem oprostjenja i otkupljenja, problem spasenja i mira, zatim patnje i smrti, kazne i ispaštanja, problemi koji su vezani uz cjelokupnu biblijsku soteriologiju, odnosno sve što stoji u vezi s božanskim djelom u povijesti spasenja, napose u Isusu Kristu. To uključuje u sebi i govor o novom stvorenju, novom čovjeku, govor o nutarnjem i vanjskom obraćenju i obraćenju, promjeni i preobrazbi vlastitog subjekta i svijeta. Biblijski vid pomirenja sadržava u sebi širok spektar tematike. U njemu se radi o uspostavi prvotnoga stanja u odnosu između Boga i čovjeka, odnosno o uspostavi konačnoga, eshatološkog mira kojega čovjek može u zametku iskusiti u sakramentu osobnoga pomirenja s Bogom i obraćenja Bogu. Zatim se tu nameće i problematika nutarnjega i vanjskog oblikovanja sakramentalnog vida pomirenja. Kako učiniti i što učiniti da taj sakramentat dobije svoj puni oblik i izražaj, a ne da bude samo nekakva psihološka tableta za primirivanje savjesti i čišćenje prošlosti? Možda je upravo na tome području potrebno najviše truda da bi se uklonili krivi modeli koji su stoljećima opterećivali (katoličku) Crkvu te davali svoj biljeg katoličanstvu na Zapadu i u nas, gdje se od pokajnika tražilo u sakramentalnoj ispovijedi manje-više neugodno priznanje grijeha i krivnje, a da iz sakramenta nije rezultiralo temeljito obraćenje, pa čak ni trenutno oslobođenje od osjećaja krivnje i promašenosti života.

Današnji mlađi naraštaj uopće nema predodžbu koliku je ulogu igrala svijest grijeha i grešnosti u starijim naraštajima. Svijest grijeha prožimala je sav život. Strah od grijeha – napose protiv 6. Božje zapovijedi – dominirao je i malo je vjernika doživljavalo slobodu djece Božje. Tome su pridonosili i propovjednici ugoneći vječiti strah od strašnoga Boga suca, strah od pakla, od nepripravne smrti, od ponovnog pada u grijeh. Iskrivljena slika Boga – koji ugoni strah i trpa u pakao – a nerijetko i podsvjesni pokušaji dušobrižnika da preko ispovije-

³ Usp. H. VORGRIMLER, *Der Kampf des Christen mit der Sünde*, u: FEINER/LOHRER (izd.), *Mysterium Salutis*, sv. V, Zürich-Einsiedeln-Köln, 1976, 349–461, 381 sl.

di nametnu svoj autoritet – jer da jedino o njegovu odrješenju ovisi čovjekov vječni spas! – bijahu mnogo puta u praksi samo sredstvo da se drže u nutarnjoj i vanjskoj ovisnosti „ovce” od „pastira”.

3. SUVREMENI GUBITAK OSJEĆAJA ZA KRIVNJU I GRIJEH

Međutim, taj isti današnji naraštaj kao da je posve izgubio smisao i osjećaj za grijeh i krivnju. Vrlo su jaki mehanizmi ispričavanja, posvuda se propagira jedan poganski hedonističko-kvazihumanistički moral u kojemu uopće ne postoji ni pojam grijeha ni pojam krivnje. Bog je potisnut s pozornice, izgubio je pravo glasa; čovjek je potpuno emancipiran i neodgovorno slobodan. Odgovornost se svaljuje na druge; na biogenetiku, manipulaciju, prisile, neuroze buržoaske ili ekleziogene naravi, građanske prevladane norme. Nedopušteno je govoriti djeci o grijehu i krivnji jer da je to svjesna manipulacija i pokušaj domesticiranja djece. Pa ipak stvar leži daleko dublje a da bismo je mogli riješiti nabačenim krilaticama. Problem slobode i odgovornosti ne može se riješiti samo parolaški. Nemoguće je čovjeka osloboditi od osjećaja promašenosti, apsurdnosti, od zaostajanja za onim što bi on htio i želio, mogao i morao.

Nedvojbeno, suočeni smo s planetarnim egoizmom koji sebe u svemu ispričava i kojemu je vlastiti interes jedino i jedincato mjerilo etike i morala, i koji ponegdje poprima čak dimenzije povijesne teorije i racionalne ideologije.

Jedan letimičan pogled u novovjeku povijest, njezino opisivanje i tumačenje, te u povijest suvremene misli dopušta tvrdnju da je čovjek zauzeo Božje mjesto. Nestao je ili je nasilno uklonjen „Deus Salvator” (Bog Spasitelj), a iz retorte suvremene povijesti i filozofske misli rodio se „Homo Emancipator” (Čovjek Emancipator) kao univerzalni povijesni subjekt. Budući da je čovjek uzeo konce povijesti i života u svoje ruke, nestalo je mogućnosti da se na optuženičku klupu stavlja Bog (kako to

čini Ivan Karamazov glede patnje nevinih). Istodobno pak nesreće i nevolje, tlačenja i patnje, zlo i gore ne samo da nisu nestali s lica zemlje nego su prerasli u planetarne dimenzije. Tko je za sve to kriv? Na kome je krivnja? Opet je stvorena gomila isprika i ispričnica. Drugi je uvijek kriv. Kapitalist ili socijalist, rasist, imperijalist ili klasni neprijatelj. Uvijek je protivnik odgovoran za krivnju i promašaje u povijesti. Oni su povijesni nosioci krivnje. Namjesto teodiceje (jer Boga nema, pa ga ne treba ni pravdati) stvorena je antropodiceja (čovjekovo samoopravljanje). I tako danas imamo alibi za svaku situaciju koju suvremeni čovjek stvori ili u koju zapadne.⁴ Krivnja je, dakle, na našoj determiniranoj naravi, prisili, društvu, lažnoj svijesti, neprijateljskoj klasi; u novije vrijeme krivo je čak i kozmičko zračenje, nepromjenljivost gena, nasljedene karakteristike, biološko-psihološki mehanizmi ponašanja, neljudske represivne strukture i sl. Zlo je postalo „takozvano zlo”, grijeha nema, a gdje je čovjek prije za svoje grijeha ispaštao ili očekivao Božje smilovanje i oprostjenje, danas mu znanost u svoje ime nudi svoje „odrješenje” od svekolihe krivnje i grijeha.

4. TRAŽENJE TRANSCENDENTNOGA

Unatoč svim pokušajima da se ukloni transcendencija iz ljudske svijesti, da se izbrišu grijeh i krivnja, suvremeni čovjek osjeća svu težinu svoje plan etarne krivnje. Ako su u tome smislu indikativni i karakteristični autori poput Kafke, Sartrea i Camusa ili Bergmanovi filmovi, onda vidimo da suvremeni čovjek nema i ne vidi načina kako da se oslobodi krivnje i grijeha, da bude pomiren u sebi i sa svijetom, ako nije vjernik. Kad se jednom nad čovjekom zatvori Nebo, ostaje on odsječen, pritisnut i Nebom, i grijehom, i krivnjom. Apsurdnost, nijema rezignacija, tragičnost, gromoglasni krik anarhista, terorista i nihilista, bijeg u alkohol i drogu nisu ništa drugo već izražajni oblici stanja nemilosti

⁴ Usp. J. B. METZ, Erlösung und Emanzipation, u: L. SCHEFFCZYK (izd.), Erlösung und Emanzipation, Quaestiones disputatae 61, Freiburg, 1973, 120-140, 127 sl.

u koje se suvremeni čovjek uzidao. Jer nitko ne može sam sebi oprostiti vlastiti grijeh i krivnju, pomiriti sebe sa sobom. Nemoguće je to učiniti na horizontalnoj razini, među jednaki- ma. Možda se upravo ostvaruje ono što je rekao povjesničar Golo Mann, sin književnika Thomasa Manna, u jednome intervjuu, da totalni humanizam bez Boga djeluje poput odrezana cvijeta. Nikad ne znamo koliko će trajti njegova svježina i koliko će izdržati dok konačno ne objesi svoje laticice i posve ne uvene.

Što može ponuditi kršćanstvo u takvoj situaciji? Što može ono kojemu se sa svih strana predbacuje iracionalizacija čovjeka, makar smo s drugih strana suočeni s još više iracionalnih parola i proglašenja, motiva i težnji, prema kojima su one koje navodno nudi kršćanstvo upravo prava blagodat. Tragove zova i traganja za transcendentnim Bogom možemo pronaći već u jednoga Camusa. Njegov sudac u „Padu” govori: „Vjerujte mi... nije potreban Bog da stvori krivnju i da kazni. Zato su dovoljni naši bližnji, potpomognuti od nas samih. Govorit ćete mi o posljednjem sudu. Dopustite mi da se na to smjerno nasmijem. Ja ga očekujem čvrsto: upoznao sam ono najgore, da to je suđenje ljudi. Za njih ne postoje olakotne okolnosti; čak je i dobra namjera uračunata u zločin... Dakle? Dakle, jedina bi korist od Boga bila da ovaj jamči nedužnost”⁵, tj. da čovjeku vrati prvotnu, iskonsku nevinost, da ga rastere- ti krivnje. Pisac od kršćana i kršćanstva očekuje svjedočanstvo milosti, snažnoga životnog praštanja te mogućnost da čovjek iznova započne u svojem životu. Netko mora postojati tko će saslušati optužnicu, primiti pokajanje, udi- jeliti novi život.

5. BIBLIJSKA TEOLOGIJA POMIRENJA

5.1. POMIRENJE U STAROM ZAVJETU

5.1.1. Potreba pomirenja

Jedno od praiskonskih čovjekovih iskustava jest osjećaj i doživljaj krivnje i grijeha. Može se s pravom tvrditi da oduvijek u čovječanstvu postoji nešto poput praskramenta pomirenja i pokore. Bezbrojni su bogoštovni ili obredni

čini pranja, čišćenja, prenošenja krivnje na ži- votinje ili robove. U svim tim, ponekad čak i odbojnim a ponekad i smiješnim obredima po- stoji slutnja i neko znanje i uvjerenje da će čov- jek doživjeti Božju blizinu ako prizna svoju krivnju. Ma kako nam se činilo besmislenim po- kušavati s pomoću tvarnih sredstava postići duhovno očišćenje, ipak je sve to u biti ganut- ljivi krik za konačnim očišćenjem, pomirenoš- ću, spasenjem i naklonošću Boga ili božanstva⁶.

Pomirenje je etimološki prevladavanje kon- fliktne situacije među partnerima. Uklanjanje uzroka nastalih konflikata. Međutim, u Bibliji pomirenje nije nadilaženje konfliktne situacije, već ono stoji kao oprečni pol prema grijehu. Uzmemo li da je grijeh zastranjenje, promašaj na putu životnoga traženja, odvratanje od Boga, onda je pomirenje čin u kojemu Bog vraća čovjeka na prvotni kolosijek. Ako je Bog izvor i početnik života, iskonski Živi, onda je grijeh odvajanje od Boga i promašaj vlastitoga određenja. U Bibliji grijeh spada na strukturni sastavni dio čovjekove egzistencije i kad ovdje govorimo o grijehu, onda nemamo u vidu samo pojedinačne čovjekove moralno grešno kvali- ficirane čine, već pogrešnu usmjerenost života. Grijeh je samo pokazatelj da čovjek bez Boga svršava u smrti ako ga Bog sa sobom ne pomiri, ne otpusti grijeh i ulije nadu u zajedništvo ži- vota s njime, Živim.

5.1.2. Grijeh u Izraelu

U starom Izraelu fenomen grijeha je promat- ran pod vidom kršenja božanskoga prava kojim je normiran cjelokupni život. Taj je sveti po- redak poremećen kad se negdje pojavi grijeh u privatnom ili javnom životu, u politici, ratova- nju, obiteljskom krugu te na drugim područji- ma čovjekova života.⁷ Grijeh remeti odnos po- činitelja ne samo prema Bogu i božanski us-

⁵ A. CAMUS, Pad. Odabrana djela II, Zagreb, 1976, str. 151.

⁶ Usp. J. RATZINGER, Die sakramentale Begrün- dung christlicher Existenz, Freising, ⁴1973, 15 sl.

⁷ Usp. G. von RAD, Theologie des Alten Testaments, sv. I, München, ⁶1969, 266 sl; W. ZAUNER, Biblische Versöhnungstheologie und ihre pastoralen Konsequenzen, Diakonia 8(1977), 75–91, 76.

postavljenom poretku već i prema zajednici s kojom živi, s kojom je sudbinski vezan. Ako netko sagriješi, cijela je zajednica onečišćena, nije u mogućnosti stupiti pred lice Jahvino, ugrožena je njezina bogoštovna sposobnost. Zato se zajednica mora distancirati od počinitelja: u lakšim slučajevima izgonom iz zajednice, a u težim smaknućem (usp. Jš 7: Lev 17,4; 20, 3; Br 9, 12; Pnz 27, 20 sl itd.).

Najprofiliranije i najsnažnije poimanje grijeha nalazimo u SZ u proroka, napose kad je govor o kršenju Saveza s Bogom, o preljubničkom odnosu prema Bogu. Onaj tko se ogriješi o Savez ispao je iz zajedništva s Bogom i s narodom. On poput zaražena uda ugrožava cijeli organizam zajednice u njezinu odnosu prema Bogu. U Izraelu grijeh ima uvijek socijalnu dimenziju i u njemu nema privatnog grijeha. Pojedinci koji griješe ne griješe na vlastitu odgovornost i rizik, već su oni uvijek članovi zajednice, obitelji, plemena, cijeloga naroda. I kad god bi se dogodio kakav teži prekršaj protiv Boga, sav je narod odmah mislio na posljedice po vlastitu sudbinu. Zato je trebalo cijelu zajednicu očistiti da bi mogla dalje egzistirati pred Jahvinim licem.⁸ Ako bi grijeh bio specifično težak, svjestan i promišljen, onda je važio kao nepopravljiv, i stoga je jedina terapija bila javno smaknuće (usp. Pnz 21, 21). Zajednica ne može trpjeti u sebi onoga tko je na sebe i zajednicu navukao prokletstvo. To je zločin u očima naroda i Jahve, rana koja urađa zlom, i zato se mora odstraniti zlo s počiniteljem (usp. Jš 7,1. 11. 14 sl; Suci 20, 13 sl; 2 Sam 21, 1–14). Počinitelj grijeha je poput podmetača požara. Ne igra ulogu je li grijeh učinjen svjesno ili nesvjesno, namjerno ili nenamjerno. Zlo je poput lavine koja u svojoj zakonitosti ruši pred sobom sve, slijepo i bezobzirno. Zlo djeluje neovisno o Božjem sudu i kazni i odražava se na sve koji stoje u dodiru s počiniteljem i grijehom.

Prema izraelskom poimanju grijeh kažnjava sama sebe. U hebrejskom jeziku cijeli niz riječi označava istodobno i grijeh i kaznu za taj grešni čin, tako da je značenje često puta moguće dovidjeti samo prema kontekstu.⁹ „Kazna ne pogađa samo grešnika, već i sve koji stoje u dodiru s njime, makar oni nemali pojma o

njegovu grešnom činu”.¹⁰ Stoga je od životnog interesa po zajednicu da odstrani zlo koje je počinjeno te koje čak i fizički ugrožava cijelu zajednicu. Zato je bjelodano zašto je „zajednica bila zainteresirana za grijeh pojedinca do te mjere, budući da se u grijehu ne radi samo o nekakvu moralnom opterećenju... već se zlo koje je oslobođeno grešnim činom moralo rušiteljski odraziti i na zajednicu ukoliko ona ne prekine svaku vezu i solidarnost, na svečan i demonstrativan način, s počiniteljem zlodjela”.¹¹ Uбудuće je takav slovio kao po zajednicu opasan tip.

Pred sobom, dakle, imamo krajnje objektivistički pojam grijeha i krivnje u Izraelu. To je potrebno naglasiti i uočiti da bismo mogli razumjeti na koji su način oni svoju krivnju prerađivali i koju je ulogu imalo pomirenje pri tome.

5.1.3. Mogućnost pomirenja i zadovoljštine

S vremenom se u Izraelu iskristalizirala svijest koja dopušta mogućnost da činitelj i krivac čini zadovoljštinu za svoj grijeh. Počinitelj mora ispaštati, ali ispaštanje nije čin odmazde, već mjesto gdje Bog daruje oprostanje. Bog daruje oprostanje, on je Bog oprostjenja, a Izrael ga kao zajednica prima. Bog je subjekt koji nastupa i oslobađa narod od prokletstva, a krivnja se svaljuje ne na narod, već na životinju koja se prinosi. Svećenici koji prinosе žrtve Božji su opunomoćenici koji u Božje ime izgovaraju nad narodom oprostjenje grijeha.

Međutim, uzmemo li cijeli Stari zavjet i prelistamo li ga pod vidom „pomirenja”, uočiti ćemo činjenicu da je u činu i procesu pomirenja uvijek Bog odlučni činitelj. Nema poganskih niti magijskih predodžaba da bi čovjek mogao svojim radnjama umilostiviti božanstvo; već je uvijek Bog onaj koji daje mir i pomiruje sa sobom, unatoč tolikim obredima pomirenja

⁸ Usp. F.E. WILMS, Du bist ein Gott voller Vergabung (Neh 9, 17). Gedanken über Sühne und Versöhnung im Alten Testament, Lebendiges Zeugnis 30(1975), 5–21, 6.

⁹ Usp. von RAD, nav. dj. 277.

¹⁰ ZAUNER, nav. dj. 78.

i žrtava. Makar je nemoguće odvojiti pomirenje od zadovoljštine i ispaštanja, jer oboje smjera prema jednome: ponovnoj uspostavi poremećenih odnosa između Boga i čovjeka, ipak postoji nutarnja razlika među njima.¹² Naime, kod pomirenja se radi o subjektivnoj svijesti krivnje o uvjerenju da će Bog u slobodnom činu svojeg praštanja podariti pomirenje, dok se kod zadovoljštine može raditi i o ljudskim činima koji smjeraju na to da se božanstvo umilostivi. Izrael je svjestan da je pomirenje moguće samo onda kad ga podari Bog, a pojedinac se nužno mora distancirati od svojeg zla čina, mora se kajati i obratiti, mora činiti pokoru. Na mnogim mjestima, napose u psalmima, govori se o sreći, sretnome stanju onoga kojemu je grijeh oprostjen, kojemu je krivnja prekrivena, kojemu je Jahve udijelio svoj mir. Čovjek mora svoj grijeh uvidjeti i priznati, mora se odvratiti od počinjenoga zlodjela (usp. Ps 51). Bez spremnosti na obraćenje nema oprostjenja, bez pokorničkog raspoloženja nema mira ni pomirenja.¹³ Pri tome sam Bog pomaže čovjeku da se odvrati sa svojega zla puta. On nudi novu životnu šansu.

U starozavjetnim obredima pomirenja bitno je naglasiti da je Bog uvijek darivatelj a čovjek-grešnik primatelj pomirenja. Jahve je Bog koji prašta, koji se smiluje, koji je prepun ljubavi i milosrđa. To je temeljnica SZ. Pomirenje je uvijek ponovna uspostava Saveza i milosti i ublažavanje božanske srdžbe te naknada za počinjena zlodjela.¹⁴ Jahve je uvijek subjekt pomirenja, on je onaj koji traži i omogućuje pomirenje. Po tome se misao i praksa pomirenja u Izraelu razlikuje od svih drugih religija i težnji za pomirenjem. Jahve je uvijek apsolutni suveren kojega treba tražiti (Am 5,4), kojemu se treba vratiti i obratiti (1 Sam 7,3), pred njime se treba poniziti (2 Kr 22, 19). Tek onda će Jahve stvoriti novo srce (usp. Ez 18, 31) i biti spreman da se pomiri (usp. Izl 34, 6 sl: „Jahve! Jahve! Bog milosrdan i milostiv, spor na srdžbu, bogat ljubavlju i vjernošću, iskazuje milost tisućama, podnosi opaćinu, grijeh i prijestup”...).

5.1.4. Pomirbeno bogoštovlje poslije sužanjstva

U vremenu nakon babilonskoga sužanjstva bio je vrlo razvijen kult pomirenja tako da je pomirenje ušlo u središnji oblik bogoštovlja. Svatko treba pomirenja: i svećenici, i narod, i pojedinci, i svetište, i oltar (usp. Ez 45,18 sl). Vrhunac pomirbenoga bogoštovlja je Dan pomirenja (= Jom hakkippurim; usp. Lev 16) a s vremenom su gotovo svi obredni čini postali pomirbeni čin, obredi pomirenja.¹⁵

Poslije razorenja hrama i prestanka javnoga bogoštovlja u Izraelu se susrećemo s individualizacijom i personalizacijom kulta pa i pomirenja. Dan pomirenja postaje veliki pokornički dan, dan posta i obraćenja. Pomirenje se postiže molitvama, milostinjom i postom, i bez tih nutarnjih stavova sve drugo je nedjelotvorno.¹⁶

Zaključno možemo reći da je cijelo starozavjetno poimanje pomirenja usmjereno prema uspostavi zajedništva između Boga i čovjeka. SZ ne poznaje neku razrađenu nauku o pomirenju kao samostalnu veličinu čak ni kao samostalan pojam koji bi dopuštao terminološki jasno razlučivanje prema sveobuhvatnijem kompleksu izričaja oko kipper (= pomiriti).¹⁷ Kroz sav SZ prisutna je misao da samo Bog može ukloniti posljedice grijeha i zlodjela, pa je prema tome on glavni nosilac i subjekt pomirenja. Nikakav pomirbeni čin ne može sam po sebi odjelotvoriti pomirenje niti ukloniti

11 von RAD, nav. dj. 279.

12 Usp. G. LANCKOWSKI, s.v. VERSÖHNUNG, u: K. GALLING (izd.), Religion in Geschichte und Gegenwart VI, Tübingen, 31962, st. 1367.

13 Usp. von RAD, nav. dj. 284; WILMS, nav. dj. 17

14 Usp. W. KORNFELD, s.v. SÜHNE im AT, u: RAHNER/HÖFER (izd.), Lexikon für Theologie und Kirche IX, Freiburg im Br. 1964, 1152–1154.

15 Usp. G. HIERZENBERGER, Religionsgeschichtlicher Hintergrund des Versöhnungskultes, Diakonia 4(1969), 266–275, 270sl.

16 Usp. Fr. MAASS, s.v. sühnen-kpr pi, u: JENNI/WESTERMANN (izd.), Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament I, München-Zürich, 1971, 842–858, 853 sl.

17 Usp. O. KAISER, s.v. Versöhnung, u: J.B. BAUER (izd.), Bibeltheologisches Wörterbuch II, Graz-Köln, 31967, 1405.

18 Usp. ZAUNER, nav. dj. 81.

posljedice zla. Sve je sažeto u molitvu upravljenu Bogu da on izvrši konačno pomirenje naroda sa sobom¹⁸, a najbolji sažetak starozavjetne teologije pomirenja pruža Deuteroizaija (Iz 52, 13–53, 12) koji u liku Sluge Jahvina predstavlja sveopćega nosioca pomirenja: „Jer sam se ponudio na smrt i među zlikovce bi ubrojen, da grijeh mnogih ponese na sebi i da se zauzme za zločince” (Iz 53, 12). Sluga se Jahvin nudi nevin za grijeh, on je posrednik koji na sebe uzima krivnju te tako posreduje između Boga i naroda i postiže pomirenje svih.

5.2. POMIRENJE U NOVOM ZAVJETU

5.2.1. Helenističko ozračje i novozavjetno pojmovlje

Već smo vidjeli da je pomirenje u biti ponovna uspostava dobrih odnosa između zavedenih partnera, a u Bibliji je ono čin kojim Bog oprašta grijeh i krivnju. Bog otklanja uzročnike koji su doveli do poremećenih odnosa i neprijateljstva. Cjelokupno helenističko ozračje u kojemu je nastao Novi zavjet karakterizira vjerski sinkretizam i vjera u fatum (sudbinu, anánke) te strah od predstojeće katastrofe kozmičkih i apokaliptičkih razmjera. Stoga je pretežni dio helenističke religioznosti protkan religijskim obredima pomirenja, kultom umilostivljivanja božanstva. Budući da je premalo prostora posvećivano osobnome stavu čovjeka, kao pokori, obraćenju, pokomičkome raspoloženju, helenistička se religioznost izrodila u misterijske kulteve, vraćanje, magiju, astrologiju, prizivanje duhova i sl.¹⁹

I Novi zavjet naglašava potrebu pomirenja, premda pomirenje ne možemo svrstati u temeljne kategorije izvorne kršćanske poruke koja bi se provlačila kroz cijeli Novi zavjet. Međutim, u biti je sadržaj pomirenja srodan s drugim središnjim temama Novoga zavjeta, kao što su otkupljenje, opravdanje, oprostjenje, eshatološki mir, pa da bi se te značajke naglasile, rabi se teologija pomirenja.²⁰ A motiv pomirenja u smislu biblijske teologije pomirenja pronaći ćemo isključivo u Pavlovoj teologiji.

Što se tiče vidova pomirenja oni su u NZ

izraženi s tri skupine pojmova: (eks–) hiláskomai sa svojim izvedenicama spada isključivo u bogoštovno područje te označava akcije kojima treba bogove umilostiviti. Za razliku od toga imamo skupinu pojmova oko glagola katálláso a potječe iz profanoga rječnika i života te smjera prema pozitivnoj promjeni (alláso=promijeniti) negativnoga stanja. Treća skupina pojmovlja jest oko pojma apokatástasis koji u sebi sadrži političko-eshatološke značajke, i on se upotrebljava kao terminus technicus za djelomično ili univerzalno uspostavljanje prvotnoga poretka. Budući da NZ profanira svaki religiozni kult, u njemu se ne pridaje nekakva odlučna uloga ni vjerskome hiláskomai ni politički obojenom apokatástasis, već posve profanome katálláso, apokatálláso, katallagé. To su glavni pojmovi kojima se izražava u NZ pomirbeno događanje između Boga i čovjeka i među ljudima uopće.²¹

5.2.1. Isus Krist – prasakramenat pomirenja Boga s ljudima

I u Novom zavjetu kao i u Starome pomirbena inicijativa jest na Božjoj strani. Čovjek u grijehu jest čovjek koji živi u tami i sjeni smrti. Međutim, kad dođe punina vremena, odasla Bog svojega Sina, rođena od žene (usp. Gal 4,4) da otkupi ljude, da sa sobom pomiri svijet ne uračunavajući ljudske prijestupe (usp. 2 Kor 5,18.19). I podigao je u svijetu Riječ pomirenja (usp. 2 Kor 5,19). Ta Riječ pomirenja jest Riječ koja je postala čovjekom u osobi Isusa Krista i među nama prebivala (usp. Iv 1,14). On koji grijeha nije poznao, bijaše zbog ljudi učinjen grijehom i prokletstvom (usp. 2 Kor 5,20; Gal 3,13), da bismo živjeli s Bogom u miru. Isus Krist je iskonski i autentični znak i riječ Božjeg pomirenja i praštanja ljudima.

Cjelokupni Isusov život i djelovanje, svaka

¹⁹ Usp. Hierzenberger, nav. dj. 270.

²⁰ Usp. ZAUNER, nav. dj. 81.

²¹ Usp. H. G. LINK, s.v. VERSÖHNUNG, u: COENNEN/BEYREUTHER/BIETENHARD (izd.). Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament, II/2, Wuppertal, 1971, 1302.

njegova riječ i djelo bijaše samo jedan veliki čin mira i pomirenja,²² praštanja i poziva u prvotni odnos prema Bogu. Bijaše to veliko čišćenje u čovjeku izvorne Božje slike i prilike. U Isusovu djelovanju sam se Bog uprisutnio, te se on osobno konkretizirao. Prisutnost Božjeg smilovanja i praštanja, ljubavi i pomirenja zgušnjava se u Isusovim riječima i djelima, i prelijeva se na ljude s kojima Isus dolazi u dodir. Ograničenost prostora ne dopušta nam da ovdje obradimo širinu soteriološkoga spektra Isusova djelovanja – života, muke, smrti i uskrsnuća. Morali bismo nabrojiti sve one koji su sa svojim potrebama i nevoljama dolazili Isusu; val za valom, plima za plimom patnje, nevolje, grijeha slijeva se Isusu očekujući od njega riječ koja prelazi u djelo. Očekujući spas, nutarnji mir, pomirenost, ozdravljenje, iscjeljenje, fizički, psihički i moralni integritet. S druge pak strane, s Isusom dolazi na svijet konačni i eshatološki poziv na obraćenje jer Bog je spreman oprostiti, zaboraviti, spasiti, osloboditi čovjeka ako je čovjek voljan prihvatiti tu riječ. Ničim i nitko nije ni prije ni kasnije nadmašio tu Isusovu poruku. On sve stavlja na jednu kartu. S njime prestaje svaka diskriminacija među ljudima. On ruši zidove socijalne i sociološke, klasne i rasne, što je posebice uočljivo u njegovu ponašanju prema grešnicima, carnicima, odbačenim rubnim likovima ondašnjega društva. Istodobno njegove prispodobe ne ostaju na razini puke pouke, slikovitih govora ili poučnih primjera budući da i one poprimaju svoju konkretizaciju i ostvarenje u Isusovu djelovanju.

Cjelokupno Isusovo djelovanje i ponašanje smjera prema prevladavanju postojećih protuslovlja. Isus se nigdje ne ponaša neutralno. On savršeno jasno artikulira potisnute potrebe u pojedincima, oslobađa od straha pred lažnim autoritetima, prakticira otvorenu solidarnost s izopćenima, a svojim ponašanjem stvara rizične situacije u postojećemu statusu quo. Protivi se svakoj iole suptilnoj funkcionalizaciji čovjeka, ali je istodobno dobro svjestan da sam neće moći stvoriti neposredno mir među ljudima, već novi i veći rizik, znajući da će on biti znak osporavani i kamen spoticanja među ljudima (usp. Lk 2,34; 1 Pt 2,7,8),

da će njegov lik urađati novim konfliktima u odnosu na one koji su ideologizirani, koji daju ton i riječ u društvu²³, što će ga na kraju krajeva otjerati nužnom zakonitošću na križ. To je samo dokaz da ljudi ne prihvaćaju Božju alternativu u Isusu Kristu.

Međutim, tko prihvati Isusovu poruku o o Božjem kraljevstvu, taj je već u sebi doživio pomirenje i oprostjenje grijeha. Tko prihvati Isusa kao navjestitelja i donosioca Božjega kraljevstva, slobodan je od tereta grijeha i vlastite prošlosti koja mu zatvara put u budućnost života.²⁴ Izvorište pomirenja i praštanja nalazi se u Božjem spuštanju na zemlju te u Isusu Kristu poprima to oprostjenje svoj konkretni povijesno-zamjetljivi izražaj i lik. S Isusom Kristom je jasno da je Bog jednom zauvijek stao na čovjekovu stranu i ta čovjekoljubivost je zadnji razlog božanske ljubavi, praštanja i pomirenja. Praštanje je izražaj ljubavi kojoj je nanesena bol. A ljubav najviše pati zbog otuđenja ljubljene osobe. Ništa je bolnije ne pogađa od otuđenja, puta u tuđinu, „inozemstvo”, u grijeh.

Isus na sebe uzima bezizlaznost, smrt, grijeh, krivnju i propalost čovječanstva zatvorena u grijeh. On namjesto čovjeka ispašta, uzima na sebe ljudsku optužnicu (usp. Rim 3,25; Heb 2,17). On je Jaganjac Božji, Sluga Jahvin koji oduzima grijeh svijeta (usp. Iv 1, 29; 1 Iv 3,5). On je otkupnina (Mk 10,45; usp. Mt 20, 28; 1 Pt 1, 18 sl) kojom nas otkupljuje iz ropstva (usp. Tit 2, 14; Otk 1, 5). On je izbrisao zadužnicu koja je slovila protiv nas (usp. Kol 3,13 sl), uzima na sebe naše dugove. Time je konačno i jednom zauvijek okrenuo stranicu grijeha, negativnu foliju u povijesti čovječanstva. S pravom se stoga smije reći da je Isus Krist povijesno uprisutnjenje i učovječenje božanskoga smilovanja, pomirenja i praštanja. Isus to sam u najrazličitijim slikama, kretnjama, radnjama, prispodobama izražava i realizira, uspostavlja-

²² Usp. K. STADEL, *Einheit und Vielfalt der Sündenvergebung. Überlegungen zur neuen Bussordnung, Lebendiges Zeugnis* 30(1975), 34–52, 36.

²³ Usp. VORGRIMLER, nav. dj. 380.

²⁴ Usp. W. PANNENBERG, *Das Glaubensbekenntnis ausgelegt und verantwortet vor den Fragen der Gegenwart*, Hamburg 1972, 173.

jući ponovno narušeno jedinstvo između Boga i čovjeka. Svojim životom i praksom pokazao se do kraja vjero-dostojan, a njegovo djelo kulminiralo je u otajstvu muke, smrti i uskrsnuća. Time nas je povratio na život i učinio nas sinovima Božjim (usp. Rim 8,14.23; Gal 4,6; Ef 1,5).

5.2.2. Pavlova teologija pomirenja

Već smo naglasili da od svih novozavjetnih autora jedino Pavao razrađuje teologiju pomirenja makar ne sustavno. U rasprama s protivnicima Pavao naglašava da je Isus u svojoj zemaljskoj naravi i pojavi, svojoj slabosti i poniženju promijenio odnos čovjeka prema Bogu. Zapravo, Bog se definitivno odlučio za čovjeka u Isusu Kristu. Isus je odlučno Božje Da i zadnje Božje Amen čovječanstvu (usp. 2 Kor 1,19); u njegovu siromaštvu iznio je Bog svoje bogatstvo pred ljude (usp. 2 Kor 8,9), u njegovoj slabosti svoju životvornu snagu (2 Kor 13,4), a u Kristovoj ljubavi koja se drugima daje i za druge živi svoje pomirenje (usp. 2 Kor 5,14 sl). Tu promjenu, zamjenu naziva Pavao jednom riječju „pomirenje” (2 Kor 5,18 sl). Vidjeli smo da glagoli pomiriti i zamijeniti, izmijeniti imaju isti zajednički korijen. To pomirenje, ta promjena stanja slobodni je božanski čin izvršen u ljubavi (usp. Rim 5,8; Kol 1,19; 2 Kor 5,19) pri čemu je naglasak na novome božanskom odnosu prema ljudima. Time je Bog stvorio preduvjete za novoga, preporođenoga čovjeka i pomirenje je temelj novoga stvorenja jer je s Kristom jednom zauvijek dokinuto neprijateljstvo i ponovno uspostavljen mir.²⁵

Objektivni eshatološki karakter pomirenja izražen je jasno i u Kol 1,20: U Kristu je Bog pomirio za sebe sve što je na nebu i na zemlji uspostavivši mir krvlju križa njegova. Eshatološki mir je sveobuhvatni božanski dar, stanje šaloma u kojemu Bog ima neograničenu vlast. Isus Krist se namjesto ljudi prinosi da bi ispaštao grijeha svojega stvorenja. U kristološkom himnu poslanice Kološanima svečanim, zanosnim, bujnim rječnikom izraženo je djelo Kristovo u svemiru. Taj himan je odgovor na trajno pitanje: Na koji način može čovjek uspostaviti ispravan odnos prema svijetu, različitim

područjima života, kozmičkim silama, raznim duhovnim bićima i na kraju prema samome Bogu? Kako se osloboditi od kojekakvih kozmičkih silnika, kako u životu iskusiti otkupljenje u slobodu? Ne možemo ovdje ulaziti u narav kološanske zablude, već ćemo samo nabaciti odgovore koje formulira himan o Kristu: Krist je Početak, Glava, Prvorođenac od mrtvih, u svemu ima prednost! (usp. 1,18.19). On je u svojem biću izmijenio postojeće stanje, on je jedini posrednik između Boga i ljudi (usp. 1 Tim 2,5). On je kozmički svepomiratelj.

Da bismo dovoljno osvijetlili i ispravno interpretirali to kozmičko svepomirenje u Pavlovim spisima, moramo uspostaviti spojnice između himna u Poslanici Kološanima i između Poslanice Rimljanima. Prema Posl. Rimljanima grijeh ljudi sastoji se u idolopoklonstvu, u čovjekovu odvratanju od pravoga štovanja Boga stvoritelja te obraćanju rukotvorenim idolima. Bit grijeha je zamjena slave koja pripada samo Bogu s lažnom slavom stvorenju.²⁶ Na toj liniji pomirenje je zamjena, odnosno ponovna uspostava prvotnoga stanja, što se daje naslutiti u Pavla i u terminološkim izričajima (allagé u Rim 1,23 prema apokalattagé u Kol 1,18, a zajednički je korijen allós, allássein, što izvorno znači: promijeniti, zamijeniti). Ono što se grijehom, odnosno pomirenjem mijenja, nije svemir ni stvorenje, već čovjek i njegov stav. Apokat-allagé je promjena ljudskoga stava, oslobađanje od lažne ovisnosti o stvorenim stvarima.

Dakle, onaj tko vjeruje u Isusa Krista mora doživjeti snažnu nutarnju preobrazbu. Njegov odnos prema Bogu i stvorenju bitno se mijenja. Jer otkupljenje svemira i čovjeka ne događa se božanskim zahvatom u fizičke ili biološke zakonitosti svemira, već se ono zbiva u promjeni pojedinca i društva. Ta promjena odnosno preobrazba identična je s prevladavanjem gri-

²⁵ Usp. R. BULTMANN, *Theologie des Neuen Testaments*, Tübingen 1968, 285–287; H. RIDDERBOS, *Paulus. Ein Entwurf seiner Theologie*, Wuppertal, 1970, 132–147.

²⁶ Usp. N. KEHL, *Der Christushymnus im Kolosserbrief. Eine motivgeschichtliche Untersuchung zu Kol 1,12–20*, Stuttgart 1967, 160; ZAUNER, nav. dj. 84.

jeha a sastoji se u stvaranju „novoga stvorenja”. Stoga Pavao može zanosno reći: „Staro je nestalo, novo je, gle nastalo” (2 Kor 5,16). Jer, „čovjek, bilo kao bivši Židov ili bivši poganin, koji vjeruje u Krista, ima posve drugi stav prema svemiru, svojoj sredini nego ga je imao kao Židov ili poganin. Prema nakani temeljne forme himna čovjekov svijet se nije promijenio na objektivni, fizičko-metafizički način nekakvim magičnim zahvatom božanstva, nego se kršćanin kao čovjek u odnosu na ono što je bio prije do te mjere promijenio, da je *za njega* svijet postao posve novi i drugi. Dakako, samo ako on uvijek iznova svoje biti-u-Kristu u odnosu na svoju sredinu pozbiljuje. Svijet koji je preobražen u Kristu može uvijek iznova postati 'ovim svijetom' ili idolom, čim čovjek ispadne iz otkupljenja darovana Kristovim djelom”.²⁷

Cilj pomirenja je mir (usp. Rim 5,1: Dakle, opravdani vjerom u miru smo...). To daleko nadmašuje prividni mir među ljudima, koji je često puta obično primirje. Radi se ovdje o konačnom, kozmičkom, eshatološkom stanju mira, a ne nekakvu psihološkom balansu za koji Novi zavjet ne pokazuje uopće nikakva interesa. „Budući da u Kristu postaje transparentnim Božje kraljevstvo i slava, zemlja se vraća u znaku eshatološkoga mira iz stanja sveopće pobune i međusobnoga neprijateljstva. Iz kaosa se rađa novo stvorenje, poput onoga prvoga”²⁸. A u trenutku kad nastupi Krist kao pomiritelj, onda on – sveopomiritelj u svemiru – očišćava svijet od svih demonskih sila i nasrtaja.

Potrebno je i ovdje napomenuti da je u Novom zavjetu prisutna ista misao kao i Starom. Nigdje nema natruhe da bi se mogao pomiriti čovjek s Bogom. Bog je onaj koji pomiruje. Bog i čovjek nisu jednakopravni partneri u pomirenju. Nisu na istoj razini, ne čine isto. To se daje zaključiti i iz etimološkoga uvida. Naime, pomiriti (katallássein) u aktivu dolazi samo u kontekstu s Bogom, dok pasivno katalagénai dolazi samo u kontekstu s čovjekom²⁹. Bog ostaje uvijek onaj koji ljubi, koji je prijatelj čovjeku (usp. Rim 5,5.10).

Međutim, ma koliko Pavao naglašavao božansku aktivnost i inicijativu i ljudsku pasivnost i prijamljivost za dar pomirenja, ipak je

to pasivnost koja ne može ostati pasivna. Ona mora prijeći u aktivnost: čovjek je opunomoćen da navješćuje u svijetu Riječ pomirenja, ima zadaću i službu pomirenja (diakonia tes katallages – 2 Kor 5,18). Bog je jednom zauvijek pomirio svijet sa sobom u Isusu Kristu. Taj proces treba kroz povijest prenositi, treba promicati novo stvorenje. Tu riječ novoga stvorenja, preobražaja svijeta treba prenositi svijetom (usp. 2 Kor 4,6: „Bog koji je zapovjedio: 'Neka iz tame zasvijetli svjetlo', jest onaj koji je učinio da svjetlo vjere zasja u našim srcima.”) Svemirsko svjetlo i svjetlo u srcu dva su stvaranja. Gdje se Kristova poruka naviješta, sve stvari i sva lica poprimaju svjetlo i odsjaj Isusa Krista, odražavaju božanski sjaj. Novi čovjek – novi Adam je slobodan, njemu je oprošteno, pomiren je, krivnja mu je dokinuta, razrješen je svojih spونا i okova. Cijeli čovjek može slobodan odahnuti. Jer Krist je donio više nego je Adam mogao izgubiti i upropastiti.³⁰ I taj novi čovjek može ono što nije mogao Adam: On može biti službenik obraćenja i pomirenja. I stoga je potrebno objektivnu stvarnost pomirenja usmjeravati na konkretnu zajednicu koja treba primjerno živjeti mir i pomirenje, jer Radosna vijest o pomirenomu svijetu očituje svoju istinitost u pomirenim ljudima, pomirenu čovjeku. I nikako ne bez njega ni mimo njega.³¹ Jer pomirenje podrezuje širenje zla, stvara novo stanje u mikrokozmosu i makrokozmosu.

NAMJESTO ZAKLJUČKA

Sva navedena izlaganja u biti su fragmentarna. Ali potrebno je ipak uočiti nekoliko značajki. Pomirenje počinje u Bogu. On je inicijator povijesti pomirenja. I nitko nikada nije mogao

²⁷ KEHL, nav. dj. 163.

²⁸ E. KÄSEMANN, Erwägungen zum Stichwort „Versöhnungslehre im Neuen Testament”, u: E. DINKLER (izd.), Zeit und Geschichte. Dankesgabe an R. Bultmann, Tübingen, 1964, 47sl., nav. mj. 51.

²⁹ F. BÜCHSEL, s. v. alásson-katállásson, u: G. KITTEL (izd.), Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, I., Stuttgart, 1933, 252–260, 255.

³⁰ Usp. Zauner, nav. dj. 88.

³¹ Usp. Käsemann, nav. dj. 52; Bultmann, nav. dj. 286 sl.

dovidjeti da bi Bog mogao poći putem križa kao jedinim putem pomirenja. I tko želi znati što je to put pomirenja, treba poći Isusovim putem. Gospodari gospodare, suci presuđuju, partijski vođe proklamiraju. A Bog samo moli i preklinje: Pomirite se! (2 Kor 5,20). Jer Bog je pomirio svijet sa sobom. Ne pojedinca, ne Crkvu, ne samo jedan dio čovječanstva već *cijeli svijet*. Tko je shatio smisao pomirenja, neće reći: Ovaj je svijet loš i zao, treba ga stoga promijeniti. Tako govore ideologizirani tipovi koji s ciničkom grimasom i mrka lica gaze preko tuđih leševa da bi stvorili neko svoje novo stanje i svoj „novi”, „ljepši” svijet. Tko je shvatio smisao pomirenja, reći će: Svijet je s Bogom izmiren, i zato on može biti izmijenjen. Pomirenja nema bez promjene. Vanjske i nutarnje. Pomirenje bez promjene kratkotrajna je utjeha. A promjena bez pomirenja nužno vodi u masovan histerični terorizam i strahovladu. To je uočljivo u svakoj revoluciji gdje se ne pruža ruka pomirnice, već se ide do konačnoga obračuna. I nije tome svjedokom samo suvremeni Iran. Pomirenje ruši zakon osvete i odmazde. Skandalozno je da se kršćani pozivaju na Isusa, a ne slijede ga. To je najveći skandal povijesti. U trenutku kad se kršćani prestanu na njega pozivati, već počmu njega slijediti, i nemoguće će postati moguće.

Istina koju Isus navješćuje poprima svoj puni sjaj i krasotu tek u svojoj realizaciji, a ono što on čini dobiva svoju punu stvarnost tek u našem nasljedovanju. Zato uvijek ostaje imperativ svima koji se na njega pozivaju: Njegova se riječ mora propovijedati, njegova ljubav živjeti, a njegova osoba asimilirati u vlastiti život. Njegovu riječ, osobu i ljubav treba spustiti s objektivne razine na osobnu, doživljajnu, egzistencijalnu. Jer tko misli da može dijeliti istinu, stvar ili riječ od osobe, učinak od činitelja, dar od darovatelja, pomoć od pomoćnika, uvijek će na kraju ostati praznih ruku i slovit će kao ideologizirani tip. Plodove mira i pomirenja požnjet će samo onaj koji ode na trs, koji nikad ne zaboravlja da su plodovi koje uživa s

Trsa-Krista. Kao što je nemoguće razdvajati njegove napatke od njega, jednako je nemoguće djelovati u njegovo ime bez njegova Duha, odnosno ljubavi koju je živio i s kojom je umro. Svaki drugi život i svako drugo djelovanje, ma koliko se na njega pozivalo, neizbježno se stavlja protiv njega, a time je onda automatski osuđeno na uzaludnost. Jer ono što se u pomirenju pruža i prima nije nešto, već Netko. Naime, osobni odnos koji uspostavlja Bog u Isusu Kristu sa svojim stvorenjem. Ako tko pak misli da mu se nemoguće promijeniti, Krist mu uzvraća; Bog te može promijeniti, ja te mogu promijeniti, samo ako promjenu dopustiš. Bog uvijek pruža šansu. Bez te božanske mogućnosti koja se svakome pruža posljednja čovjekova postaja bila bi rezignacija, otupljenost i očaj. Već smo vidjeli da je suvremeni svijet samo jedan veliki krik za pomirenjem, za onim tko može pružiti oprostjenje i vratiti nedužnost.

„Vjera u božansko praštanje koje dolazi do svojega punog izražaja u mnogim crkvenim službama a napose u sakramentalnoj pokori ne vodi nas u otuđenje od nas samih. Ona nam podaruje snagu da pogledamo u oči svojoj krivnji i svojem zakazanju te da svoj život, opterećen krivnjom, usmjerimo prema većoj svetoj budućnosti. Vjera nas oslobađa. Oslobađa nas i od egzistencijalnoga straha koji se nalazi negdje duboko u nama i iznutra nas izgriza te neprestance osakaćuje naše ljudsko srce. Vjera nam ne dopušta da kapituliramo pred životnom sumnjom... Oprostjenje koje nam je ponuđeno u Kristu Isusu razlikuje kršćanstvo od svih mračnih sistema rigoroznoga, samodopadnoga i otužnoga moralizma”. Tako se izjašnjava završni dokument njemačke Sinode u svojem polaganju računa o vjeri pred suvremenim svijetom i njegovim problemima.³²

32 Gemeinsame Synode der Bistümer der Bundesrepublik Deutschland. Beschlüsse der Vollversammlung. Offizielle Gesamtausgabe I, Freiburg im Br. 1976. Tekst: Unsere Hoffnung. Ein Bekenntnis zum Glauben in dieser Zeit, str. 95.